

BAHRÎ MEMLÛKLERDEN SULTAN KALAVUN VE HÂNEDANI

Doç. Dr. ALİ AKTAN*

Eski Türk hâkimiyet anlayışı, hükümdarda Tanrı bağıışı bazı vasıfların bulunduğunu ve idare etme hakkının kendisine Tanrı tarafından verilmiş bir hak olduğunu kabul eder. Başka bir deyişle hükümdar, Tanrı tarafından kendisine 'kut' ve 'ülüg' (kısmet) verildiği için hükümdardır. Buna göre hâkimiyetin kaynağı ilâhî olup, Türk kağanı âdeta göğün yeryüzündeki temsilcisi gibidir¹. Öte yandan eski Türk hukukî kurallarına göre hükümdar olabilmek için hânedana mensup olmak şarttı². Asya Hun Devleti zamanından itibaren, bu anlayışın asırlarca Türk devlet idaresinin temel unsuru olarak kaldığı bilinmektedir.

Mısır Memlûk sultanlarına gelince: Bunların saltanata nail olmaları, diğer Türk devletlerindeki gibi irsiyetle ilgili değildir³. Çünkü bunların soy bakımından bir hükümdar ailesine mensup olmak gibi özellikleri yoktur. Tam tersine, küçük yaşta esir pazarında satın alınmış olup, kışlada talim ve terbiye gördükten sonra uzun yıllar sade birer asker olarak görev yapmışlardır. Dolayısıyla Memlûk sultanlarının genelde askerî ve siyasî başarıları sayesinde, diğer Memlûk emirleri arasında temayüz etmiş olmaktan başka bir ayrıcalıkları yoktur. Başka bir ifade ile Memlûk sultanları, köklü bir aileye mensup olmadıkları için, güçlerini kendilerinden almak zorunda idiler. Buna göre Mısır Memlûklerinde, saltanatın babadan oğula geçen bir hak olarak görülmediğini pekâlâ söyleyebiliriz. Ancak ilk zamanlardan itibaren Memlûk

* Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Bu konuda geniş bilgi için bkz.: Bahaeddin Ögel, *Türk Kültürünün Gelişme Çağları*, Kömen Yay., 2. bs., Ankara 1979, s. 220; Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, Nakışlar Yay., 3. bs., İstanbul 1979, C. I-II, s. 168-176; İbrahim Kafesoğlu, *Türk Millî Kültürü*, Boğaziçi Yay., İstanbul 1983, s. 237-238; Reşat Genç, *Karahanlı Devlet Teşkilâtı*, Kültür Bakanlığı Yay., İstanbul 1981, s. 66-75.

² Osman Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Nakışlar Yay., 2. bs., İstanbul 1980, s. 200; Aydın Taneri, *Türk Devlet Geleneği*, Töre-Devlet Yay., 2. bs., Ankara 1981, s. 43; Bahaeddin Ögel, *Türklerde Devlet Anlayışı*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1982, s. 223.

³ el-Makrizî (Ahmed b. Ali el-Makrizî), *Kitâbü's-sülûk li ma'rifeti düveli'l-mülûk*, Yayınlayan: M. Mustafa Ziyâde, C. I/2, Kahire 1957, s. 656 dipnot 2; C.II/1, Kahire 1971, s. 65 dipnot 4.

sultanlarının, herhalde babalık duygusu ile olmalı, kendi oğullarını veliaht tayin ettiklerine şahit oluyoruz. Sultanın vasiyetine ve veliaht tayini ile ilgili olarak önceden ettikleri yeminlere sadık kalmak için, Memlûklü emîrlerinin bunları hükümdar yaptıkları görülüyorsa da, bu yolla hükümdar olanların saltanatları uzun sürmüyor ve bir müddet sonra yerlerine büyük emîrlerden birisi geçiyordu. Bu konuda Kalavun Hânedanı bir istisna teşkil eder. Zira Bahrî Memlûkler zamanında (1250-1382) hüküm süren 24 sultandan 15 tanesi bu hânedana mensuptur. Halbuki Burcî Memlûkler devrinde (1382-1517) hüküm süren 25 sultandan, babalarından sonra bu makama gelenlerin sayısı sadece sekizdir. Öteki sultanlar arasında ise önemli bir kan bağı yoktur.

Tamamı 267 yıl süren Memlûk Devleti tarihi içinde Sultan Kalavun ve hânedanı, tam bir asır boyunca tahtı ellerinde bulundurmuşlardır. Makalemizin konusu bu hânedanı kısaca tanıtmak ve dönemin genel bir değerlendirmesini yapmaktan ibaret olacaktır.

Kalavun'dan önce Sultan Baybars, kendi sağlığında, oğlu Berke'yi veliaht tayin ederek⁴ hükümdarlığın babadan oğla geçtiği bir sistem kurmak istemiştir. Nitekim Baybars'ın vefatından sonra ümerâ, onun vasiyetine ve daha önce yaptıkları biatlara uyarak Berke'yi sultan ilân ettiler. Ne var ki sultanın ümerâyâ karşı izlediği yanlış siyaset, çok geçmeden kendini tahta çıkaranları bile çevresinden uzaklaştırdı. Öte yandan işin başından beri Emîr Kalavun'un da içinde bulunduğu bir grup muhalif ümerâ ise, Baybars'ın kendi oğlunu veliaht tayin etmesine gönülünden razı değildiler⁵. Çevresinin teşvik ve telkiniyle Sultan Berke'nin, Sis seferini bahane ederek Emîr Kalavun'u yanından uzaklaştırması, sefer dönüşünde ise onu ve arkadaşlarını yakalayıp iktalarını başkalarına vermeye kalkışması⁶ deyim yerindeyse bardağı taşıran son damla olmuştur. Seferden dönen Kalavun ve arkadaşları Suriye'de fazla zaman kaybetmeden hemen Kahire'ye hareket ettiler. Yanında kalan çok az sayıda adamıyla, Berke'nin sığındığı Kal'atü'l-cebel kuşatma altına alındı. Bir hafta süren kuşatma sonunda Sultan Berke, isyancı-

⁴ el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/2, s. 468 ve 516; Muhammed Cemâleddin Sürûr, *Devletü Beni Kalavun, Kahire* 1947, s. 19.

⁵ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 20.

⁶ Ebü'l-Fidâ (İsmail b. Ali İmâdüddin), *el-Muhtasar fi ahbâri'l-beşer*, C. IV, s. 12; el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/2, s. 650-651; İbn Tagrıbirdî (Cemâleddin Ebü'l-Mehâsin Yusuf), *en-Nücümü'z-zâhire fi mülûki Mısır ve'l-Kâhire*, Kahire tsz., C. VII, s. 265.

ları yatıştırma ve kendisi için kurtulma imkânının kalmadığını görünce, saltanattan feragat ederek teslim olmak zorunda kaldı. Bazı şartlarla hayatı bağışlanarak Kerek'e sürgün edildi (17 Ağustos 1279)⁷. Makrîzi, sultanın tahttan indirilmesine karşı ümerânın isimlerini sayarken Kalavun'un dışında 28 büyük emîrin adını vermektedir⁸.

Söz konusu olan ümerâ, sultanlığı ilk plânda Emîr Kalavun'a teklif ettiler. Fakat o, Melik es-Said Berke'yi saltanat hırsıyla hal' etmediğinden bahisle saltanatın, Baybars'ın soyundan dışarı çıkmamasının daha iyi olacağını ileri sürerek bu teklifi kabul etmedi. Mamafih teklifi kabul etseydi bile, şartlar buna elverişli değildi. Zira Baybars ailesine sadık kalan Zâhiriyye Memlûkları askerinin büyük bir kısmını oluşturduğu gibi kalelerin çoğunda da Berke'ye bağlı naipiler vardı. Ayrıca maksat şimdilik hasıl olmuştu. Kalavun, sultanlık teklifini reddederken, herhalde Baybars'ın hatırasına duyduğu saygıdan çok, naipileri değiştirip kendi durumunu kuvvetlendirinceye kadar zaman kazanmayı düşünmüş olmalıdır. Neticede ümerâ, Berke'nin kardeşi Sülemiş'i sultan, Kalavun'u da ona atabek tayin ettiler⁹. Sülemiş sultan olduğunda henüz yedi yaşında bir çocuktuk¹⁰. Dolayısıyla devleti fiilen Kalavun idare ediyordu. Bu durum, Kalavun'un giderek güçlenmesine ve kendisine engel gördüğü Zâhiriyye ümerâsını tutuklatmak suretiyle saf dışı bırakmasına fırsat verdi. Bir yandan da memlûklara para dağıtarak onların gönüllerini aldı. Ayrıca bir süreden beri ihmal edilmiş vaziyette bulunan Sâlihiyye Memlûklarının¹¹ bir kısmına iktâlar verdi. Bir kısmını da Suriye'deki kalelere naip olarak gönderdi. Daha da ileri giderek bunların çocukları olup çeşitli sanat ve meslek dallarında çalışmak zorunda kalan gençlerden 'Bahriyye' adını verdiği yeni bir birlik teşkil etti¹².

Kalavun, aldığı bu tedbirlerden sonra artık harekete geçebilirdi. Nitekim 26 Kasım 1279'da ümerâyı toplayarak, onlara Sülemiş'in yaşının küçüklüğünden bahisle, ülkenin ancak tecrübeli bir hükümdar sayesinde kâim olabileceğini söyledi. Bunun üzerine ümerâ Sülemiş'in 100 günlük saltanata son vererek kendisini Kerek'e sürgün, Kalavun'u da sultan ilân etti¹³.

⁷ İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 268-269.

⁸ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/2, s. 654.

⁹ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/2 s. 656-657.

¹⁰ Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 13; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 286.

¹¹ Eyyûbî Sultanı Melik es-Salih Necmeddin Eyyûb'a (saltanatu: 1240-1249) müntesip oldukları için es-Sâlihiyye diye adlandırılan bir memlûk cemaatı.

¹² el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/2, s. 658.

¹³ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/2, s. 658; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 287-288.

Sultan Baybars, sağlığında Kalavun'a çok iyi davranmış ve hatta kendi oğlu Melik es-Said'i M. 1275'te onun kızıyla evlendirerek arada bir akrabalık bağı kurmuştu. Fakat bu durum Baybars'ın ölümünden sonra, Kalavun'un Memlûk tahtına tamah etmesine engel olmamıştır. Buna karşılık Kalavun, kendisinden sonra 1382'de Berkuk'un tahta çıkışına kadar süren bir asır içinde Mısır'ı idare etmiş olan bir hânedanın atası olmuştur. Ketboğa, Lâçin ve Baybars el-Çeşnigîr'in toplam beş yıllık sultanlıkları hariç bu dönemde bütün hükümdarlar Kalavun hânedanına mensuptur.

Aslen Kıpçak Türkü olan Kalavun, küçük yaşta Mısır'a getirilmiş ve Eyyûbi Sultanı Melik el-Âdil Ebu Bekir'in memlûklerinden biri olan Emir Âlâaddin Aksungur as-Sâkî tarafından elf (bin) dinara satın alınmıştır. Elfi lakabını almasının sebebi budur. Üstâdına nisbetle Alâiyye diye de tanınır. Kalavun, üstadı Alâeddin'in ölümünden sonra Melik es-Salih Necmeddin Eyyûb'un memlûkleri arasına katılmış (M. 1249), Sultan da onu Bahriye Alayı'na¹⁴ ilhak etmiştir. Bundan sonraki beş yıl içinde durumunda önemli bir değişiklik olmamıştır. Komutanları el-Fâris Aktay'ın, ilk Memlûklü Sultanı Aybek'in emriyle öldürülmesi üzerine Bahriye Alayı'na mensup diğer memlûklerle birlikte o da Kahire'den ayrılmıştır (M. 1254)¹⁵.

Yılların geçmesiyle şartlar değişip, anlattığımız şekilde Kalavun sultan olunca 'Melik el-Mansûr' unvanını aldı. Kalavun'un ilk yılları, saltanatının emniyetini sağlamaya çalışmakla geçti. İlk olarak eski sultan Melik es-Said Berke ile uğraşmak zorunda kaldı. Zira Berke, kendisi isyan ettiği gibi naip-leri de isyana davet ediyordu. Bu arada Şevbek kalesini ele geçirmiş ve kardeşi Hızır'ı oraya yerleştirmişti. Bunun üzerine Sultan Kalavun, Emir Bedreddin el-Aydemirî komutasında bir birliği Şevbek'e gönderdi. Aydemirî, Şevbek'i sıkıştırmaya başlayınca Hızır, kardeşi Berke'nin yanına firar etmiş ve kale geri alınmıştır (13 Şubat 1280)¹⁶. Bundan bir ay sonra Berke'nin Kerek'te polo oynarken ölmesi¹⁷ Kalavun'un işini kolaylaştırdı. Kerek Naibi Emir Alâeddin Aydoğdu Berke'nin yerine kardeşi Hızır'ı 'Melik el-Mesud' la-

¹⁴ Bahriye Alayı hakkında geniş bilgi için bkz. David Ayalon, Memlûk Ordusunda Bahriye Alayı, çev. Ali Aktan, *Türk Kültürü*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Sayı 326, s. 350-356.

¹⁵ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/1, s. 390; David Ayalon, *a.g.e.*, s. 352.

¹⁶ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 666.

¹⁷ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 669; İbn İyas (Muhammed b. Ahmed), *Bedâiu'z-zühûr fi vekâi'i'd-dühûr*, tahkik: Muhammed Mustafa, 2. bs., Kahire 1982, C. I/1, s. 346.

kabıyla geçirdiyse de¹⁸ o, 1281 senesi ilkbaharında Sultan Kalavun'la anlaşarak Kerek'i ikta olarak temin etti¹⁹.

Kalavun'u uğraştıran diğer önemli bir iç mesele Emîr Sungur el-Aşkar meselesidir. Zira Emîr Sungur 'Melik el-Kâmil' unvanıyla Dımaşk'ta sultanlığı ilân etmiş ve saltanat alâmetlerini taşımaya başlamıştı (26 Nisan 1280). Ardından Sâlihiyye ve Zâhiriyye Memlûklerinden bazıları Sungur el-Aşkar'a temâyül edip onunla yazışmaya başladılar. Olumsuz gelişmeler üzerine Kalavun, söz konusu ümerâ aleyhine bazı tedbirler aldı. Ne var ki bu tedbirler, muhalif ümerânın geceleyin kale dibinde toplanarak sultanın aleyhine bağırıp çağırmalarına engel olamadı²⁰. Öte yandan 3 Mayıs 1281 Cuma günü Dımaşk'taki bütün camilerde hutbeler Sungur adına okundu. Onu barış ve itaata razı etmek için Kahire'den gönderilen mektupların da bir yararı olmadı.

Sungur'un Gazze'ye ulaşan askerleri, burada Kalavun'a bağlı askerler tarafından büyük bir bozguna uğratıldı. Bu bozgununda esir düşen çok sayıda ümerâ Kahire'ye gönderildi. Sultan Kalavun bunları cezalandırmadı; aksine bağışladı ve kendi askerleri arasına katarak daha da güç kazandı. Bozgun haberini alan Sungur, yeni bir ordu hazırlayarak Dımaşk'tan dışarı çıktı ve Mısır askerini şehrin dışında karşıladı (18 Haziran 1280). Ancak kendisi de bizzat yenilerek Rahbe'ye kaçtı. Ailesini ise daha önceden Sahyun'a göndermişti²¹.

Adamları tarafından terkedilen Sungur çaresizlik içinde, İlhanlı hükümdarı Abaka ile yazışarak onu Suriye'ye gelmeye teşvik etti²². Moğolların Kuzey Suriye'yi yağma ve istilâsında herhalde bu teşvikin rolü olmuştur. Zira çok geçmeden Moğolların üç koldan Suriye'ye girdiğini görüyoruz.

Sultan Kalavun, Sungur meselesini kesin bir sonuca bağlamak üzere Emîr Aybek el-Efrem ve Emîr Güçdoğdu eş-Şemsi'yi vazifelendirdi. Tam bu sırada Sungur, sultandan sulh talebinde bulundu. Kalavun, dış düşmanlardan Moğollar ve Haçlılarla uğraşmaya öncelik vererek barış teklifini kabul etti. Sungur'un 'Melik' unvanını kullanmamak şartıyla Antakya, Sahyun ve

¹⁸ Ebü'l-Fidâ, a.g.e., C. IV, s. 13; el-Makrizi, a.g.e., C. I/3, s. 669.

¹⁹ Ebü'l-Fidâ, a.g.e., C. IV, s. 15.

²⁰ el-Makrizi, a.g.e., C. I/3, s. 671-672.

²¹ el-Makrizi, a.g.e., C. I/3, s. 676-677.

²² Ebü'l-Fidâ, a.g.e., C. IV; el-Makrizi, a.g.e., C. I/3, s. 678.

Lâzkiye yörelerinde valilik yapmasına izin verildi (M. 1281)²³. Halbuki Kalavun'un emeli bütün Suriye'ye hakim olmaktı. Bu sebeple Kalavun, Sungur aleyhine en uygun zamanı kollamaya başladı. Sultan, Sahyun yakınındaki Merkab kalesine indiğinde, Sungur'un kendini karşılamaya gelmeyip yerine oğlunu göndermekle yetinmesini bahane ederek, Nâibüssaltana Toruntay'ı bir askerî birliğin başında Sahyun'a, Sungur'un üzerine gönderdi. Yapılan savaşta yenilen Sungur Toruntay'a teslim olmak zorunda kaldı. Toruntay, Sahyun'da gerekli düzenlemeleri yaptıktan sonra Sungur'u da yanına alarak Kahire'ye döndü. Sultan Kalavun gelenleri, kalabalık maiyetiyle kalenin dışında karşıladı. Sungur'u bağışlayarak merkezdeki ümerâ arasına ilhak etti (7 Eylül 1287)²⁴. Böylece Sungur meselesi Kalavun açısından iyice kapanmış oldu.

Sultan Kalavun, Moğol tehdidi arttuğunda, oğlu Alâddin Ali'yi 'Melik es-Salih' lakabıyla veliaht tayin etmişti (M. 1280)²⁵. Fakat bu veliaht, otuz küsur yaşında iken babasının sağlığında vefat edince (3 Eylül 1288)²⁶ sultanın diğer oğlu Halil için, Kadı Muhyiddin bin Abdülaziz tarafından bir taklit yazılmıştır²⁷. Ancak sultan, huyunu ve yaşayışını beğenmediği bu oğlunu sultanlığa lâyık görmediği için hazırlanan taklidi imzalamadı. Buna rağmen Halil, babasından sonra ümerâ tarafından sultan ilân edildi. Ancak çok geçmeden Kalavun'un, oğlu Halil hakkındaki görüşü doğrulandı. Zira cesur ve savaşçı biri olduğu halde kötü ahlâkı sebebiyle Sultan Halil'in kısa zamanda ümerâ ile arası açıldı ve bu onun sonunu yaklaştırdı. Nitekim az zaman sonra Emîr Baydara'nın baş çektiği bir kısım ümerâ tarafından bir av esnâsında tuzağa düşürülerek öldürüldü²⁸.

Katil ümerâ, Halil'in yerine Baydara'yı sultan yapmak istedilerse de Halil'in memlûkleri, Zeyneddin Ketboğa'nın liderliğinde efendilerinin katilleriyle savaşarak Baydara'yı öldürmeye muvaffak oldular. Ümerâ arasındaki rekabet, içlerinden birinin sultan olmasına mani olunca, Kalavun'un dokuz yaşındaki oğlu Muhammed sultan ilân edildi (M. 1293). Ancak en-Nâsır Muhammed'in hükümdarlığı, yaşının küçüklüğü sebebiyle isimde kalıp, fiilî

²³ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 687/688; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 25.

²⁴ Ebü'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 23; el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 734-735.

²⁵ Ebü'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 14; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 300.

²⁶ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 746; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 377.

²⁷ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 756; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 3-4.

²⁸ K. Yaşar Koprıman, *Memlûkler (Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi)*, Çağ Yay., İstanbul 1987, C. VI, s. 472-475.

kuvvet nâibüssaltanatlık makamına gelen Ketboğa'nın elindeydi. Nitekim çok geçmeden ümerâ Ketboğa'nın ısrarıyla Muhammed'i hal' edip yerine onu geçirdiler (M. 1294). Fakat Ketboğa kısa zamanda yıprandı ve makamını Hüsameddin Lâçin'e terketmek zorunda kaldı (M. 1296). Önceleri ümerânın desteğine mazhar olan Lâçin, iki yıl içinde bu desteği kaybetti ve aleyhine düzenlenen bir komplo sonunda öldürüldü (M. 1298). Ümerâ, yeni hükümdarın kim olacağı hususunda anlaşılmayınca en-Nâsır Muhammed'in ikinci defa sultan olmasına karar verdiler. Fakat ümerâdan Seyfeddin Sâlâr ve Baybars el-Çeşnigîr onun üzerinde büyük bir baskı kurdular. Öyle ki sultan, on yıl süren baskılara daha fazla tahammül edemedi ve hacca gitme bahanesiyle Kahire'den ayrıldı. Fakat Kerek kalesine vardığında buraya yerleşti ve Kahire'deki ümerâyaya da tahttan çekildiğini bildirdi. Boşalan tahta kimin çıkarılacağı meselesi yeniden gündeme geldi. Sonunda Baybars el-Çeşnigîr'e sultan olarak biat edildi. Adı geçen sultan, aslen Çerkes olup, Memlûk tarihinde ondan önce hiçbir Çerkes memlûkü bu makama gelmemişti. Fakat en-Nâsır Muhammed, Kerek'te boş durmuyor ve Baybars aleyhine faaliyette bulunuyordu. Zira o, tahttan, hakikaten orada gözü olmadığı için değil, en müsait zamanda ve kendisine tahakküm eden ümerâdan kurtulmuş olarak geri dönmek niyetiyle feragat etmişti. Zaten ümerâdan bir kısmı Baybars'tan ayrılarak en-Nâsır'ın hizmetine koşmuşlardı. Sonunda tek başına kalan Baybars, davayı kaybettiğini anlayarak en-Nâsır'a elçi gönderip af diledi. Fakat bunun bir yararı olmadı ve üçüncü kez sultan olan en-Nâsır'ın emriyle öldürüldü. Üç defada toplam kırk yıldan fazla hüküm süren en-Nâsır, bu üçüncü devrede Memlûk nizâmını olgunlaştırmış, devlet teşkilâtını yerine oturtmuş, gelir kaynaklarını düzelterek devletin gelirini artırmıştır. Bu sayede en Nâsır'ın sadece kendisi değil, çocukları ve torunları da halk nazarında hep sevilip sayılan kişiler olmuşlar ve Bahrî Memlûklerin çöküşüne kadar iktidarda kalmışlardır. Ancak en-Nâsır'ın haleflerinin küçük yaşta sultan olmaları ümerânın nüfuzunun artmasına ve sultanların kısa sürelerle sık sık değiştirilmesine sebep olmuştur²⁹.

Kalavun hânedanına mensup sultanların isimlerini ve saltanat yıllarını bir liste halinde inceleyecek olursak bu aileden 15 kişinin yüz sene hükümdarlık yaptığını görürüz ki Memlûk tarihinde bunun başka bir örneği yoktur.

²⁹ Geniş bilgi için bkz.: K. Yaşar Koprıman, a.g.e., s. 476-491.

KALAVUN HÂNEĐANI

1. el-Mansur Seyfeddin Kalavun		1279-1290
2. el-Eşref Halil		1290-1293
3. en-Nâsır Muhammed	Birinci saltanatu	1293-1294
	İkinci saltanatu	1299-1309
	Üçüncü saltanatu	1310-1341

En-Nâsır Muhammed'in Oğulları Devri (1341-1361)

4. el-Mansur Seyfeddin Ebu Bekir		1341
5. el-Eşref Alâeddin Küçük		1341-1342
6. en-Nâsır Şihâbüddin Ahmed		1342
7. es-Salih İmâdüddin İsmail		1342-1345
8. el-Kâmil Seyfeddin Şaban		1345-1346
9. el-Mansur Seyfeddin Hacı		1346-1347
10. en-Nâsır Hasan	Birinci saltanatu	1347-1351
	İkinci saltanatu	1354-1361
11. es-Salih Salâhaddin		1351-1354

en-Nâsır Muhammed'in Torunları Devri (1361-1382)

12. el-Mansur Muhammed		1361-1363
13. el-Eşref Şaban		1363-1377
14. el-Mansur Ali		1377-1381
15. es-Salih Hacı	Birinci saltanatu	1381-1382
	İkinci saltanatu	1389

Kalavunoğulları Zamanında Memlûk Devleti'nin Dış Siyaseti

Kalavunoğulları zamanında Memlûkler, dışa karşı birlik ve beraberlikle-rini esas itibarıyla muhafaza etmişler ve bölgenin en güçlü devleti olma özeliğini devam ettirmişlerdir.

Kalavun'un ilk yıllarında Moğollar, Memlûklerin kendi aralarında düş-tükleri ihtilâftan ve Şemseddin Sungur'un yardım talebinde bulunmasından yararlanmak düşüncesiyle Suriye'ye girdiler. Haleb, Antep, Bagras ve Derbsak'ı istilâ ederek yağma ve talanda bulundular. Halkın çoğu kaçarak Mısır sınırına dayandı. Ancak Moğollar, Sungur'un kendileriyle ortak hare-

ket etmekten vazgeçmesi üzerine istilâ ettikleri yerlerde fazla kalmayıp aldıkları ganimetlerle kendi ülkelerine geri döndüler (20 Kasım 1280)³⁰. Fakat bir yıl sonra tekrar Suriye'de göründüler. Abaka Han Rahbe kalesine indi. Kardeşi Mengütemür ise, içinde bir miktar Ermeni, Gürcü ve Frenklerin de bulunduğu ordusunun başında Hama'ya kadar ilerledi. Humus yakınlarında Memlûk ordusuyla karşılaşan Mengütemür büyük bir yenilgiye uğradı. Rahbe'deki Abaka Han, kardeşi dahil memlûklerin elinden canlarını kurtarabilenlerin kendisine iltihak etmesinden sonra Bağdad'a gitti³¹. Muzaffer olarak Kahire'ye dönen Kalavun ise burada muhteşem bir törenle karşılandı.

Abaka'nın ölümünden sonra İlhanlı tahtına, İslâm dinine girerek Ahmet adını almış olan Teküdar çıktı. Ahmed Teküdar, Bağdad fukahasına ve Sultan Kalavun'a mektup yazarak kendisinin Müslüman olduğunu ve İslâm'a hizmet etmek istediğini samimî bir şekilde ifade etti³². Kalavun ise cevabında onu tebrik ediyor ve iki devlet arasındaki düşmanlığın zamanla yok olacağını bildiriyordu³³. Gerçekten söz konusu düşmanlık yatışmaya başlamıştı. Ne var ki Moğollar, Teküdar'ın Müslüman olmasını ve kendilerini İslâm'a sokmak istemesini hoş karşılamıyorlardı. Bu yüzden Moğol erkânı Teküdar'ı hal' ve katlererek yerine yeğeni putperest Argun'u geçirdiler (10 Ağustos 1284)³⁴. Argun, İlhanlı adliye ve maliye teşkilatında yer edinmiş olan Müslümanları görevinden uzaklaştırmakla işe başladı. Tabii bu durum İlhanlı-Memlûk münasebetlerinin tekrar bozulmasında etkili oldu. Kalavun'un ölümünden sonra yerine geçen oğlu Halil, kısa süren saltanatı zamanında, Moğolların Rahbe'yi yağmalamaları üzerine (M. 1291) Suriye seferine çıkmış ve bu arada, ahalisi Müslümanların aleyhine Moğollarla işbirliği yapan Kal'atü'r-Rûm'u³⁵ fethederek adını Kal'atü'l-müslimîn'e çevirmiştir³⁶.

Gazan Han (saltanatı 1295-1304)'ın Müslüman olması da bir şey değiştirmemiştir. Zira Gazan Han, Suriye'ye yönelik bir takım kötü emeller besli-

³⁰ el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/3, s. 682; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VII, s. 298-300; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 162.

³¹ Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 15-16; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 163.

³² Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 17; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 163.

³³ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 167.

³⁴ Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 18; Bertold Spuler, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, Türk Tarih Kurumu Yay., 2. bs., Ankara 1987, s. 92; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 171-172.

³⁵ Rumkale diye de bilinen Kal'atü'r-Rûm, halen Gaziantep'in Yavuzeli kazası içinde ve Fırat'ın sol sahilinde yer almakta olup harap vaziyettedir.

³⁶ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut-Riyad 1966, C. XIII, s. 327; el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/3, s. 777-778; İbn Tagrıbirdî, *a.g.e.*, C. VIII, s. 12; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 172-173.

yordu. Hatta bu uğurda, içinde Gürcü ve Ermenilerin bulunduğu 80 bin kişilik büyük bir ordu hazırlayarak başına Kutluşah'ı getirmişti. Fakat bu ordu, Memlûk ordusu karşısında bozguna uğradı. Kutluşah bile canını zor kurtarabildi³⁷.

Gazan Han'ın ölümünden sonra yerine geçen Olcayto (saltanatı 1304-1312)'nin Memlûkler aleyhine Avrupa devletleriyle ittifak arayışı³⁸ kendisine hiçbir şey kazandırmadı. Nihayet İlhanlı hükümdarı Ebu Said Bahadır Han (saltanatı: 1317-1335) Memlûklerle savaş haline artık bir son vermek istedi. Bu amaçla Kalavun'un oğlu sultan en-Nâsır Muhammed'e barış teklifinde bulundu. Çok geçmeden bu sayede yedi maddelik kalıcı bir barış anlaşması imzalanabildi (M. 1320)³⁹.

Kalavun'u meşgul eden önemli dış gâilelerden biri de Haçlılar meselesidir. Sultan Baybars, Haçlılar karşısında büyük başarılar kazandığı halde, ömrü onları Suriye'den tamamen atmaya yetmemişti. Zira o öldüğünde Haçlılar, Trablus ve Akka dahil Suriye'nin sahil bölgelerini ellerinde bulunduruyorlardı. Üstelik Memlûklere karşı çoğu zaman Moğollarla birlikte hareket ediyorlardı. Son Suriye seferinde de onlara yardım etmişlerdi. Bu sebeple Haçlılar üzerine bazı saldırılar düzenlendi. Fakat beklenen sonuç alınmadı. Bunun üzerine Sultan Kalavun Haçlılar aleyhine bizzat sefere çıkmaya karar verdi ve oğlu Melik es-Salih'i yerine vekil bırakıp savaş hazırlıklarını tamamladıktan sonra yola çıktı. Ravhâ'ya vardığında Haçlı elçileri gelecek barış talebinde bulundular⁴⁰.

Kalavun, Moğollarla uğraşacağı için, aslında cepheyi genişletmek istemiyordu. Bu sebeple barışa razı oldu. Önce Sultan Baybars'ın Merkab kalesindeki Hospitalier şövalyeleriyle yaptığı anlaşmayı yeniledi. Ardından Akka'daki şövalyelerle 11 yıl (3 Mayıs 1281), Trablus Kontu VII. Bohemond ile 10 yıl (16 Temmuz 1281) ve Akka Kontu Odo Poilechien ile 11 yıl süreli anlaşmalar akdetti (3 Temmuz 1283). Bu anlaşmalara göre Haçlılar, söz konusu sahil bölgelerinde yeni kaleler inşa etmemeyi ve buralara gelecek olan Memlûklü tüccar ve reayanın can ve mal güvenliğini sağlamayı taahhüt ediyorlardı⁴¹.

³⁷ Ebü'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 50; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 197.

³⁸ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 204.

³⁹ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. II/1, s. 209-210; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 207-208.

⁴⁰ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 684-685.

⁴¹ Anlaşmanın şartları ve daha geniş bilgi için bkz.: M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 232-236.

Moğol tehdidini bertaraf eden Kalavun, barış süresinin dolmasını beklemeyen Haçlılara yöneldi ve önce Merkab kalesini kuşatma altına aldı. Görünüşte buna sebep, Haçlıların Müslüman bir tüccar kafilesine engel olmalarıydı. 38 gün devam eden kuşatmadan sonra, yanlarında götürülebildikleri eşyalarıyla birlikte Trablus'a gitmelerine izin verilmesi şartıyla kaleyi teslim ettiler (25 Mayıs 1285)⁴².

Merkab'ın ele geçirilmesi, diğer Haçlı şehirlerinde endişe uyandırdı. Bu meyanda Trablus Kontu elçi göndererek, elindeki Müslüman esirleri serbest bırakmak, yolcuları ve tacirleri taciz etmemek şartıyla sulhu temin etti⁴³. Ancak çok geçmeden sözlerini bozarak Müslüman tacirlere haksızlık yapmaya başladılar. Bu sebeple Sultan, Trablus üzerine bizzat yürüyerek şehri muhasara etti. Şiddetli çarpışmalardan sonra şehir zorla zaptedildi (27 Nisan 1289)⁴⁴.

Trablus'un düşmesinden sonra Suriye'deki Lâtin şehirleri Sultan Kalavun'un merhametine kalmış oldu. Artık bu şehirlerin tüm ümidi, Avrupa devletlerinin, Papa'nın bunlar hakkında yaptığı yardım çağrısına cevap vermesiydi. Ne var ki bu da boş bir temenni olarak kaldı. Zira Papa IV. Nicolaus (1288-1292)'un çabası ile en çok birkaç bin kişilik bir Haçlı grubu Akka'ya getirilebildi. Bunlar da varlıklarını ancak, daha önce Lâtinlerle yapılmış olan anlaşmalara göre, Akka yakınlarında emniyet altında yaşayan Müslümanları rahatsız etmek ve hatta bazılarını öldürmek suretiyle gösterebildiler (M. 1290). Bu durumu harp sebebi olarak gören Kalavun, ülkeleri Müslümanların eline geçmiş olan Haçlılar için bir sığınak durumundaki Akka'yı fetih hazırlıklarına başladı. Fakat ömrü yetmedi ve hastalanarak vefat etti (10 Kasım 1290)⁴⁵.

Kalavun'un ölümü, Memlûklerin tutumunu değiştirmede. Zira Kalavun'un yerine geçen el-Eşref Halil, babasının başladığı işi tamamlamak azmindeydi. Nitekim Haçlıları Suriye'den atmak gayesiyle ordusunun başında Suriye'ye yürümekte gecikmedi ve 5 Nisan 1291'de Akka surlarının önüne geldi. 45 gün devam eden muhasaradan sonra nihai hücumu başlatarak şehri ele geçirdi (18 Mayıs 1291). Böylece bir asırdan beri Haçlıların

⁴² Ebü'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV. s. 22; el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/3, s. 728; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 237-238.

⁴³ el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/3, s. 746; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 236.

⁴⁴ el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/3, s. 747; İbn İyas, *a.g.e.*, C. I/1, s. 359.

⁴⁵ el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/3, s. 754-755; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 239-240.

elinde bulunan Akka şehri zaptedilmiş oldu. Akka'dan hemen sonra Sür, daha sonra da sırasıyla Sayda, Beyrut, Aslis ve Antartus gibi sahil boyunca bulunan bütün Haçlı şehirleri birer birer ele geçirildi⁴⁶. Artık Haçlıların bu yörede sahip oldukları yegane yer, Antartus karşısında ve kıydan yaklaşık üçbuçuk kilometre açıkta bulunan müstahkem Arvad adasıydı. Burada daha oniki yıl tutunan Haçlı şövalyeleri 1302 yılında kaleyi kuşatan sahil nâibi Seyfeddin Esendemür'e yenilerek kaleyi ebediyen terk etmek zorunda kaldılar⁴⁷.

Moğollar ve Haçlıların yanısıra Suriye bölgesinde Memlûkler aleyhine faaliyet gösteren üçüncü bir devlet Küçük Ermenistan'dır. Daha Baybars zamanında sıcak temasa geçilen Ermeniler üzerine Sultan Kalavun bir ordu göndermiş, Ayas tahrip edilmiş ve bol ganimetle dönülmüştür⁴⁸. Memlûkler tarafından muayyen bir vergiye bağlandığı anlaşılan Ermenilerin, Sultan el-Eşref Halil zamanında bu vergiyi kesmek istedikleri görülüyor. Ne var ki el-Eşref, Akka'yı Haçlılardan aldıktan sonra Ermenileri vergi borçlarını ödemeye razı ettiği gibi⁴⁹ Behisni, Maraş ve Tel-Hamdun'u onlardan alarak ülkesine kattı (M. 1293)⁵⁰.

M. 1302'de Ermeniler, Gazan Han ile anlaşarak Memlûklere başkaldırdılar⁵¹. Moğolları yenen Sultan en-Nâsır Muhammed, Ermenileri taciz ederek onlardan bazı toprakları almışsa da bu durum kalıcı olmamıştır. Söz konusu dönemde bu ülke üzerindeki Memlûk nüfûzunun, daha ziyade yıllık vergi ödemeleriyle sınırlı kaldığını söyleyebiliriz⁵². Nitekim Ermeniler her başkaldırılarında zararlı çıkmalarına rağmen siyasî varlıklarını uzun süre koruyabilmişlerdir. Nihayet M. 1375'te Kalavun hânedanından el-Eşref Şaban zamanında Halep Nâibi Işık Timur tarafından devletlerine son verilmiştir⁵³.

⁴⁶ Ebü'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 25-26; İbn Kesir, *a.g.e.*, C. XIII, s. 320-321; el-Makrizi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 764-765. Geniş bilgi için bkz. Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1987, C. III, s. 349-358.

⁴⁷ Ebü'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV, s. 49; el-Makrizi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 928-929; Steven Runciman, *a.g.e.*, C. III, s. 357; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 243.

⁴⁸ el-Makrizi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 716.

⁴⁹ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 235.

⁵⁰ el-Makrizi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 784; İbn İyas, *a.g.e.*, C. I/1, s. 371.

⁵¹ el-Makrizi, *a.g.e.*, C. I/3, s. 922.

⁵² M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 227-228.

⁵³ el-Makrizi, *a.g.e.*, C. III/1, s. 237-238; İbn İyas, *a.g.e.*, C. I/2, s. 139.

Memlûk-Bizans münasebetlerine gelince, Sultan Baybars zamanında başladığını biliyoruz. Sultan Kalavun da Bizans imparatoru ile iyi ilişkiler kurmuş olup, onun halefleri zamanında elçi teatileri devam etmiştir⁵⁴. Hatta sonraki yıllarda bile Bizans, herhalde Osmanlılarla uğraşmak zorunda kaldığı için Memlûklerle iyi geçinmeye özen göstermiştir.

Kalavunoğulları zamanında Memlûk-Fransız münasebeti ile ilgili olarak Kral IV. Charles (1322-1328) ve VI. Philippe (1328-1350)'in Mısır'daki Hıristiyan tebaa ve Suriye'deki Haçlılara muzahir olmak emeliyle Kahire'ye heyet gönderdiklerini biliyoruz. Birinci heyetin isteği kabul edilmiş, fakat ikincisi şiddetle reddedilmiştir⁵⁵.

Kalavun ve haleflerinin İspanya'daki Aragon ve Kastilya krallarıyla elçi ve mektup teatisinde bulduklarını biliyoruz. Özellikle Aragon Kralı II. Jaime (krallığı 1291-1327) iki devlet arasında ticarî güvenliğin sağlanması ve Hıristiyan hacılara kolaylık gösterilmesi hususunda, Sultan en-Nâsır Muhammed'den isteklerde bulunmuştur⁵⁶. en-Nâsır bu istekleri genel olarak yerine getirmiştir. Buna karşılık kendisini bütün Müslümanların hâmisî olarak gördüğü için adı geçen krala İspanya'daki Müslümanlar üzerindeki maddî ve manevî baskıların kaldırılmasını şart koşturmuş⁵⁷. II. Jime'nin ölümünden sonra yerine geçin oğlu IV. Alfonso'nun krallığı (1327-1336) zamanında da dostâne münasebetler sürdürülmüştür.

Sultan Baybars zamanında Nubya'da Memlûk nüfuzu yerleşmiş ve Kral Shemamun'un 1286'da isyanına kadar bu ülke kralları Mısır'a vergi ödemeye devam etmişlerdi. Shemamun'un isyanı üzerine Sultan Kalavun bir ordu hazırlayarak Nubya'ya gönderdi. Başkent Dongala'ya kadar gelen Memlûk ordusu, yapılan savaşta Shemamun'u yenerek firara mecbur etti⁵⁸. Dongala'da bazı yeni idarî düzenlemeler yapıldı. Fakat Nubya'yı devamlı surette uzaktan idare etmek kabil değildi. Nitekim Memlûklerin Dongala'dan her ayrılışında Shemamun geri dönüyordu. Nihayet Shemamun'un Kalavun'a af dileyen mektuplar yazarak itaatını bildirmesi barış için vesile oldu. en-Nâsır Muhammed ile bu ülkenin son Hıristiyan Kralı Kerenbes arasında da buna

⁵⁴ Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret İşıltan, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1981, s. 424; M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 259-262.

⁵⁵ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 276-277.

⁵⁶ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 263.

⁵⁷ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 272.

⁵⁸ el-Makrizî, *a.g.e.*, C. I/3, s. 736-737.

benzer bazı hadiseler cereyan etti. Sonraki yıllarda Nubya'yı idare eden Müslüman melikler ise Memlûklerle hep iyi geçindiler⁵⁹.

Habeşistan'daki Hıristiyanlar, dinî bakımdan İskenderiye patriğine bağlı olup, başlarındaki Matran⁶⁰ patrik tarafından Mısır Yakubîleri arasından tayin ediliyordu. Dolayısıyla Habeş kralları Memlûk sultanı ile iyi geçiniyorlardı. Ancak bu durum Gabra Maskal (krallığı 1312-1344)'ın kral olmasından sonra değişti. Zira adı geçen kral Mısır'daki Hıristiyanlara kötü davranıldığını bahane ederek kendi ülkesinde bulunan Müslümanlara zulmetmeye başlamıştı. Bu yüzden Memlûk-Habeş münasebetleri bozulmuş ve Kalavun hânedanının sonuna kadar öyle kalmıştır⁶¹.

Memlûklerin Altunordu devleti ile ilişkileri hep dostça olmuştur. Baybars ile Berke Han zamanında temelleri atılan dostluk⁶² Kalavun hânedanı zamanında da devam etmiştir. Hatta en-Nâsır Muhammed, Cengiz soyundan Altunordulu bir prensesle evlenerek⁶³ arada bir akrabalık bağının kurulmasını sağlamıştır. Bununla beraber Memlûk-Altunordu dostluğunun temelinde yatan şey esas itibarıyla her iki devletin İlhanlılarla ayrı ayrı çatışma halinde olmalarıdır.

en-Nâsır Muhammed, Tunus'taki Hafsî ve Fas'taki Merînî sultanlarıyla da elçi ve hediye teatisinde bulunmuştur. Bu meyanda Emîr Ebu Zekeriya Yahya'nın Hafsî tahtını ele geçirmesine yardım etmiş ve bu sayede 1311-1317 yılları arasında Tunus'taki hutbeler en-Nâsır Muhammed adına okunmuştur⁶⁴.

Daha Eyyübîler zamanında Yemen'e hâkim olan Mısır, Memlûkler zamanında da bu ülke ile temas halinde olmuştur. Sultan Baybars'la elçi ve hediye teatisinde bulunan Yemen Meliki el-Muzaffer Şemseddin (saltanatı: 1250-1295) Sultan Kalavun'a itaatını bildirmiş ve ondan emân almıştır⁶⁵. Melik Hizberüddin Davut (saltanatı: 1296-1322), en-Nâsır Muhammed ile bir

⁵⁹ Geniş bilgi için bkz. M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 151-155.

⁶⁰ Matran: Derecesi patrikten sonra gelir ve bir ülke Hıristiyanlarının en büyük ruhani reisidir.

⁶¹ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 156-159.

⁶² Yakubovsky, A. Yu., *Altunordu ve Çöküşü*, çev. Hasan Eren, Kültür Bakanlığı Yay., 2. bs., Ankara 1976, s. 60-62.

⁶³ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. III/1, s. 204-205.

⁶⁴ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 142-143.

⁶⁵ Ebû'l-Fidâ, *a.g.e.*, C. IV. s. 19; el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. I/2, s. 563-564.

süre Hicaz'da rekabete kalkışmışsa da (M. 1307) dört yıl sonra bu tavrından vazgeçerek arayı düzeltmeye çalışmıştır⁶⁶. Sonraki yıllarda en-Nâsir Muhammed, Yemen'deki ümerâ ve Zeydiyye imamları arasında çıkan iç savaşlardan yararlanarak bu ülke üzerindeki kontrolünü artırmış ve ülkesinin ticarî menfaatlarını koruyabilmiştir⁶⁷.

Dehli sultanlarından Muhammed bin Tuğluk (saltanatı: 1325-1351), ülkesi üzerindeki Moğol tehlikesini bertaraf edebilmek için en-Nâsir Muhammed'den yardım talep etmiştir. Yine aynı sultan, Mısır Abbâsî Halifesi Müstekfî Billâh'a da elçi göndererek ondan taklid istemiştir. Aynı şekilde 1351-1388 yılları arasında hüküm süren Firuzşah, Halife el-Mutezid'den kendini Dehli'nin meşru sultanı olarak tanıdığına dair taklid almıştır⁶⁸.

S o n u ç

Eski Türk devlet geleneğine göre hükümdar olabilmek için hânedana mensup olmak ve soylu olmak şartı. Mısır Memlûklerinde ise buna dikkat edilmemiştir. Zira Memlûk sultanları, küçük yaşta esir pazarında satın alınmış olup uzun yıllar sade birer asker olarak görev yapmışlardır. Dolayısıyla bunların, askerî ve siyâsî başarıları sayesinde, akranları arasında temayüz etmiş olmaktan başka bir ayrıcalıkları yoktur. Memlûklerde saltanat, esas itibarıyla babadan oğula geçen tabîi bir hak olarak görülmüyordu. Buna rağmen Memlûk sultanları, sağlıklarında kendi oğullarını veliyaht tayin etmek suretiyle onlara hükümdarlık kapısını aralamak istemişlerdir. Ancak bu yolla sultan olanların hükümdarlıkları uzun sürmemiş ve bir süre sonra yerlerini, büyük emirlerden birine terketmek zorunda kalmışlardır. Bu konuda Kalavun hânedanı bir istisna teşkil eder.

Kalavun ve özellikle oğlu en-Nâsir Muhammed'in uzun süre iktidarda kalmaları, ümerâ ve halk nazarında sevilip sayılan sultan olmaları, böyle bir hânedanın kurulmasını kolaylaştırmıştır. Öyle ki 1279'dan itibaren, saltanatın Çerkes Memlûklerine intikal ettiği 1382 yılına kadar, beş yıllık fasıla hariç, yaklaşık 100 sene hükümdarlar hep bu aileden gelmiştir. Ancak en-Nâsir Muhammed'in halefleri çoğunlukla küçük yaşta sultan oldukları için, ümerânın nüfûzu giderek artmış ve son zamanlarda meşrû sultana rağmen devleti fiilen onlar idare etmişlerdir.

⁶⁶ el-Makrîzi, *a.g.e.*, C. II/1, s. 32-33.

⁶⁷ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 134-138.

⁶⁸ M. Cemâleddin Sürûr, *a.g.e.*, s. 140-141.

Kalavunoğulları zamanında bölgenin üç düşman devleti Moğollar, Haçlılar ve Ermenilerle mücadeleler sistemli bir şekilde sürdürülmüştür. İlhanlıların İslâmlaşması ve bir süre sonra da parçalanması onları bir tehlike olmaktan çıkarmıştır. Öte yandan Suriye sahilleri Haçlılardan temizlenmiş ve nihayet Küçük Ermenistan devletine son verilmiştir. Bu arada Nubya, Yemen ve Tunus üzerinde Memlûk nüfuzu iyice tesis edilmiştir. Yine bu dönemde Memlûk sultanları, kendilerini bütün Müslümanların hamisi olarak görüyorlar ve Hıristiyan devletlerle yaptıkları yazışmalarda, bu ülkelerdeki Müslümanların durumunu gündeme getiriyorlardı. Bunda Abbâsî halifesinin Kahire'de bulunmasının etkili olduğunu düşünebiliriz. Adı geçen devletlerden başka Altınordu hanlarının, Dehli ve Fas sultanlarının, Bizans imparatorunun, Fransa, Kastilya, Aragon ve Habeşistan krallarının elçileri Kahire'ye gelip gidiyorlardı.